

УДК 378(470)

ПЕРЕДУМОВИ ПРИЄДНАННЯ РОСІЇ ДО БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

ОЛЕКСАНДР ІВАНОВ,*кандидат історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка***ЄВГЕН ХАН,***аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Спираючись на офіційні документи Міністерства освіти та науки Російської Федерації, Союзу ректорів Росії, виступи та інтерв'ю президента Росії, міністрів освіти, а також провідних діячів російської вищої школи, автори аналізують стан і проблеми вищої освіти Росії наприкінці 1990-х - на початку 2000-х років і визначають соціально-економічні передумови та суспільно-політичні причини приєднання Росії до Болонського процесу.

Ключові слова: Росія, Болонський процес, вища освіта, трансформаційний період.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Дослідження історії розвитку вищої освіти в будь-якій країні завжди було й залишається важливим та актуальним завданням, оскільки саме вища школа дає глибокі, різнобічні теоретичні та практичні знання, формує світогляд людини, є осередком культури, гуманізму та духовності. Ті важливі глобалізаційні та інтеграційні процеси, які відбуваються в сучасному світі, не можуть залишити осторонь жодну державу світу.

У дослідженні автори спираються на публікації провідних російських учених, істориків, журналістів, ректорів деяких російських вищих навчальних закладів. Серед них можна виділити таких діячів освіти і науки, як голову Союзу ректорів Росії та ректора Московського державного університету В. А. Садовниченко [9, 10], ректора Російського університету дружби народів В. М. Філіпова [16], ректора Омського державного аграрного університету Н. М. Колічева, завідувача кафедри системних досліджень освіти, доктора педагогічних наук, професора Державного університету "Вища школа економіки" С. Медведєва [25].

У працях російських учених В. І. Короткевича [3], А. М. Алтайцева [4], Д. А. Федосова [7] та ін. дано критичний аналіз стану російської вищої освіти в 1990-х - на початку 2000-х років і зроблено висновки про неминучість її реформи у руслі світових інтеграційних процесів. Ряд російських дослідників, зокрема член-кореспондент Російської академії освіти А. А. Вербицький [28], професор А. Запесоцький [27], дослідники в галузі освіти Т. Кастуєва-Жан [26], К. Н. Кисліцин [1], Б. А. Сазонов [6] та ін. аналізують перспективи і проблеми участі російської вищої школи в Болонському процесі. У 2005 році російсько-європейський центр економічної політики, створений як експертна підтримка соціально-економічних реформ у Росії та розвитку російсько-європейського діалогу, опублікував колективну працю "Болонський процес і його значення для Росії" [2], у якій не лише відтворено історію розвитку та норматив-

но-правову базу Болонського процесу, але й подано глибокий аналіз російської системи вищої освіти, обґрунтовано причини входження Росії в європейський освітній простір.

Жвава дискусія щодо реальних проблем реформування вищої школи Росії в руслі Болонського процесу ведеться на сторінках фахових наукових журналів, таких як "Высшее образование в России" та "Высшее образование сегодня".

Мета статті - дослідити стан й основні проблеми системи вищої освіти в Росії наприкінці 1990-х - на початку 2000-х років у взаємозв'язку із загальними тенденціями суспільно-політичного й соціально-економічного розвитку Російської Федерації, з'ясувати основні передумови та обставини приєднання Російської Федерації до Болонського процесу.

Завдання статті полягають у тому, щоб з'ясувати, на яких засадах функціонувала та розвивалась система вищої освіти в Російській Федерації у так званій трансформаційний період. Важливо також визначити, за яких умов, обставин та за допомогою яких методів вирішувались завдання модернізації сфери вищої освіти в Росії, із якими труднощами зіштовхнулось керівництво Російської держави, професорсько-викладацький склад вищих навчальних закладів, студентство на цьому шляху.

Джерельною основою для дослідження окресленої проблеми є законодавчі акти Російської Федерації, укази та постанови Міністерства освіти та науки Росії, офіційні заяви, виступи та інтерв'ю президента Росії, міністрів освіти та науки Російської Федерації, президента Російського союзу ректорів (РСР), постанови з'їздів РСР, виступи й публікації провідних діячів російської вищої школи.

Виклад основного матеріалу. Протягом 1990-х років у Росії відбувались серйозні соціально-економічні перетворення, що були головним чином пов'язані з відходом від радянської планової економічної системи та комуністичної ідеології в суспільно-політичному житті. Реформування російської економіки в період із 1992 до 1999 року привело до де-

монтажу основних елементів командно-адміністративної системи й сприяло переходу до ринкових методів господарювання. Росія стала на шлях інтеграції до світової економічної спільноти: стала реальною приватна власність; лібералізація господарської діяльності, цін і зовнішньої торгівлі сприяла активізації переходу на ринкові відносини. Змінилась психологія суспільства. Люди отримали елементарні демократичні свободи, вільний доступ до інформації, право власності. Виробники вже не спирались на підтримку держави й орієнтувались на ринковий попит.

Разом із тим, загальна економічна ситуація в країні залишалась важкою. Падіння виробництва за роки реформ становило 50 % (у машинобудуванні - 70 %, ВПК - 90 %) [3, с. 17]. Недосконале законодавство, численні бюрократичні перепони для організації підприємницької діяльності, корупція в структурах виконавчої влади, високий рівень економічної злочинності - усі ці негативні прояви сприяли формуванню в країні несприятливого інвестиційного клімату. У тяжкому становищі знаходилося не тільки виробництво, а й соціальна сфера. Різко скоротилось фінансування науки, освіти, охорони здоров'я. Соціальна структура російського суспільства набувала ознак деградації. Зростала кількість бідних, бездомних, зменшувалась кількість економічно активного населення. Падіння виробництва призвело до безробіття.

Піковим у цьому смислі став лютий 1999 року, коли безробітні склали 10,4 млн осіб із 73,8 млн економічно активного населення країни. Різко збільшилась диференціація населення за рівнем доходів. Близько чверті населення країни мало дохід, нижчий від прожиткового мінімуму, звичним явищем були постійні затримки виплати заробітної плати. Страйки й мітинги з вимогами виплати зарплат відбувались у різних регіонах країни. Зниження рівня життя населення призвело до демографічних змін. За період із 1991 до 1995 року населення Росії скоротилося з 148,3 млн до 147,8 млн осіб [3, с. 18]. Однією з перешкод економічного й соціального прогресу був високий рівень злочинності. Слабкість державної влади, підміна державних інтересів принципом балансу інтересів чиновників і бізнесменів були негативними факторами для економіки російської держави й знищували середовище для конкурентної і законної підприємницької діяльності. Не сприяла проведенню ефективних реформ і політична ситуація в державі. За період із 1992 до 1999 року змінилось п'ять прем'єр-міністрів Росії (Є. Т. Гайдар, В. С. Чорномірдин, В. С. Степашин, В. С. Кірієнко, В. В. Путін). При цьому жоден російський уряд 1990-х років не зміг провести успішних й ефективних реформ, що засвідчила тяжка фінансова криза 1998 року [3, с. 12-13].

У 1990-х роках у системі вищої освіти Росії виникли негативні тенденції, які проявлялись перш за все в корумпованості, низькій якості вищої освіти та її низькій конкурентоспроможності. Це передусім було пов'язано з появою великої кількості приватних, по суті комерційних, вищих навчальних закладів із низьким рівнем підготовки та відсутністю висококваліфікованих кадрів і належної матеріальної бази для забезпечення якісного навчання [1].

На думку ректора Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова, президента Російського союзу ректорів академіка РАН В. А. Садовнича, через різні причини з початку 1990-х

років у російському суспільстві відбулись значні втрати у сфері вищої освіти і науки. Це, зокрема, втрата наукових кадрів і достатньо високого в радянський період статусу професора й ученого, різке скорочення притоку на кафедри здібної молоді (середній вік професорів та викладачів ВНЗ Росії - близько 60 років, а в університетах США - 40-45 років), зниження якості освіти, що стало викликати сумніви світового співтовариства у високому рівні кваліфікації основної маси спеціалістів Росії, занадто високе зростання кількості університетів та інших ВНЗ, які зовсім не покращили якості освітнього процесу та освітнього рівня випускників. У Росії існувало більше 3200 недержавних ВНЗ, їхніх філій та філій державних вищих навчальних закладів. Проблемним було й питання доступності якісної освіти за умови, що відсоток платної освіти в державних ВНЗ мав тенденцію до зростання, чим викликав сумніви в можливості отримання безкоштовної освіти в престижних університетах. Негативною тенденцією у сфері вищої освіти була зростаюча невідповідність попиту й пропозиції спеціалістів за багатьма напрямками та спеціальностями на тлі стрімкого зростання чисельності студентів ВНЗ (на 10 тисяч населення - 410 студентів). Скорочувалась мережа й випуски фахівців у системі середньої спеціальної освіти. Спостерігалось падіння наукового рівня й практичного значення дисертаційних досліджень на тлі зростання кількості аспірантів і зниження відсотка випускників, які захистили дисертації [5].

У другій половині та наприкінці 1990-х років вища школа Росії все ще перебувала в досить скрутному становищі. Значно зменшилось бюджетне фінансування ВНЗ Росії. Це в першу чергу було пов'язано з фінансовою кризою в Росії в 1998 році. У цьому році видатки з державного бюджету на освіту скоротились до 2,9 % у порівнянні з 4,5 % у 1994 році [4].

Очевидним був той висновок, що сфера вищої освіти потребувала реформування та оновлення й не могла залишатись у закритому просторі. Вона мала співпрацювати та інтегруватись у світову систему. 22 серпня 1996 року Російська Дума прийняла Федеральний Закон "Про вищу і післядипломну професійну освіту" [12]. У ст. 2 цього закону говорилося про те, що державна політика в галузі вищої і післядипломної освіти передбачає інтеграцію системи вищої і післядипломної освіти Російської Федерації при збереженні й розвитку традицій російської вищої школи у світову систему вищої освіти. Підкреслювалося, що інтеграція вищої і післядипломної професійної освіти і науки має на меті кадрове забезпечення наукових досліджень, а також розвиток й удосконалення системи освіти шляхом використання нових знань і досягнень науки. Далі в законі йшлося про різні форми інтеграції, які, зокрема, передбачали надання грантів для науково-дослідницької роботи російських учених за кордоном та залучення вищими навчальними закладами додаткових коштів.

Закон також передбачав міжнародну й зовнішньоекономічну співпрацю ВНЗ Росії. У главі VI, ст. 33 цього Закону зафіксовано, що ВНЗ мають право брати участь у міжнародній співпраці Російської Федерації в галузі вищої та післядипломної освіти шляхом участі в програмах двостороннього та багатостороннього обміну студентами, аспірантами, докторантами, педагогічними й науковими співробітниками. Передбачалось проведення спільних наукових досліджень, конгресів, конференцій, симпо-

зіумів та інших заходів, здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень та робіт на замовлення іноземних юридичних осіб, участь у міжнародних програмах з удосконалення вищої і післядипломної професійної освіти. Також передбачалась підготовка, перепідготовка й підвищення кваліфікації іноземних громадян у Російській Федерації, викладацька та науково-дослідна робота громадян Російської Федерації за межами Росії. ВНЗ Росії мали право вступати в неурядові міжнародні організації, укладати з іноземними партнерами договори про спільну діяльність, які не могли розглядатись як міжнародні договори Російської Федерації, створювати за участю іноземних партнерів структурні підрозділи (центри, лабораторії та ін.) [12, глава I, ст. 2, 2.1; глава VI, ст. 33].

20 травня 1998 року було видано офіційний документ, що мав назву Постанова Ради Федерації Федеральних Зборів РФ № 214-СФ "Про стан і перспективи розвитку системи вищої професійної освіти". У ньому йшлося про те, що ситуація в системі вищої професійної освіти характеризувалась її вкрай незадовільним бюджетним фінансуванням. Результатом чого стало погіршення умов навчання студентів, руйнування матеріальної бази освітніх закладів, систематична затримка виплат заробітної плати працівникам ВНЗ, зростання частки платного навчання, зростання соціальної напруги в освітніх закладах. У документі зазначалось, що тенденція скорочення кількості студентів, які навчалися за державний кошт, не може бути позитивною, оскільки платна освіта призводить до порушення конституційних прав громадян - права на безкоштовне отримання на конкурсній основі вищої освіти. Крім того, значне збільшення кількості недержавних ВНЗ, більшість із яких не має права видавати своїм випускникам дипломів державного зразка і не гарантує відповідної якості отриманих знань, може призвести до того, що випускники таких вищих навчальних закладів будуть незатребувані на ринку праці. Така державна політика свідчила про недооцінку ролі освіти, у тому числі вищої професійної освіти, в економічному й соціальному розвитку країни. А ініційовані урядом Російської Федерації обговорення численних проектів концепції реформування системи освіти, по суті, зводились до пошуків шляхів економії бюджетних коштів за рахунок скорочення видатків на освіту. Ці дії здійснювались на тлі зростання кількості громадян, які бажали отримати вищу професійну освіту.

Ураховуючи всі ці тенденції, Рада Федеральних Зборів Російської Федерації ухвалила: зобов'язати органи державної влади реалізувати принципи пріоритетного розвитку освіти в Російській Федерації; здійснити розробку національної доктрини розвитку освіти з наступним її затвердженням федеральним законом; відмовитись на державному рівні від політики економії державних коштів за рахунок інтересів освіти; здійснювати в наступні роки збільшення обсягів фінансування вищої професійної освіти за рахунок коштів федерального бюджету; довести в 2001 році кількість студентів державних ВНЗ до 200 на кожні 10 тисяч осіб, що проживають у Росії; не допускати приватизації закладів вищої професійної освіти; здійснювати з боку органів державної влади всебічну допомогу ВНЗ.

Уряду Російської Федерації було рекомендовано найближчим часом розглянути питання про стабілізацію економічного становища державних ВНЗ,

у тому числі й гарантувати їх фінансування за рахунок федерального бюджету; передбачити, починаючи з 1999 року, поетапне підвищення заробітної плати працівникам освітніх закладів; здійснити заходи з реформування освіти в рамках чинних федеральних законів [13].

У складних умовах та кризових явищах важливу роль у порятунку освіти і науки відіграв Російський союз ректорів (РСР), незмінним президентом якого був і залишається академік РАН, ректор Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова Віктор Антонович Садовничий. У доповідях президента РСР В. А. Садовничого, виступах учасників і в постановках з'їздів РСР відображався стан не тільки вищої, а й усієї російської освіти загалом, формулювались вимоги її порятунку до уряду та президента Російської Федерації [5]. На своїх з'їздах Російський союз ректорів порушував важливі питання, пов'язані з вищою школою Росії та її проблемами, з якими зіштовхнулася російська вища школа наприкінці 1990-х років. У першу чергу це стосувалося значного недофінансування освітньої сфери з боку держави, високого рівня корупції, поширення комерціалізації в російських вищих навчальних закладах, низького рівня заробітних плат працівників освітньої сфери (значне падіння престижу професії викладача), відсутність належної нормативно-правової бази функціонування вищих навчальних закладів. Усі ці негативні тенденції відбувались на тлі економічної та політичної кризи в Росії.

В. А. Садовничий у своїй доповіді на V з'їзді Російського союзу ректорів, що відбувся в Москві 26 червня 1998 року, наголошував на тому, що Росія й досі не має єдиної державної політики в галузі освіти. Влада не була здатна адекватно реагувати на ті виклики, які стояли перед російським суспільством і не спроможна задовольнити потреби освітньої сфери. Звідси вчений робить висновок: кризи освіти (чи кризи університетів) у Росії не було й немає. Була й залишається криза політики держави в галузі освіти, і вона повинна бути негайно подоланою [9, с. 471-472]. Також В. А. Садовничий заявив, що вища освіта в Росії повинна залишатись безкоштовною, тобто за рахунок державного фінансування, та виступав проти комерціалізації вищої освіти. На запитання, чи варто російським вищим навчальним закладам орієнтуватись на західну модель вищої освіти, учений відповідав, що західна модель вищої освіти є слабшою за російську. Вітчизняна модель, зі свого боку, за останні 250 років поєднала в собі кращі традиції німецької, французької та англійської шкіл і є досить демократичною та універсальною. В. А. Садовничий заявляв, що він є противником західної орієнтації у вищій освіті [10]. На цьому ж з'їзді РСР В. А. Садовничий охарактеризував основні проблеми, з якими зіштовхнулася російська вища школа в 1990-х роках [5].

Соціально-політична обстановка в країні, антиурядові виступи, у яких активну участь брали студенти й викладачі ВНЗ, примусили законодавчу й виконавчу владу в країні звернути увагу на систему вищої освіти. У вересні 1998 року міністром освіти і науки Російської Федерації став В. М. Філіппов. У 1999 році було вдвічі збільшено розмір стипендії студентам, стабілізовано становище у ВНЗ щодо своєчасної виплати заробітної плати, здійснено ряд заходів для покращення ситуації в освітній сфері. Але від самого початку реформи у сфері освіти значно ускладнювались постійним недофінансуванням.

Негативною обставиною, що впливала на хід реформ була постійна боротьба між представниками педагогічних кіл, їхніми союзниками в законодавчій та виконавчій гілках влади, з одного боку, та чиновниками, які не бажали зменшення своїх повноважень, - з іншого. Не сприяла успіху реформ і постійна зміна складу урядів [3, с. 34-35].

Вища професійна освіта в Росії також потребувала оновлення, модернізації та реформування. Однією з причин необхідності реформи вищої освіти в Росії був соціальний фактор. Наприкінці ХХ та на початку ХХІ століття в російських наукових колах та на сторінках різних наукових журналів і періодичних видань відбувалася жвава дискусія, предметом якої була модернізація російської як вищої, так і загальної (середньої) освіти. Адже від того, якими темпами та за яких умов у країні розвивалась освіта та яку участь у цьому процесі брала держава, перш за все мається на увазі її фінансова підтримка, залежав розвиток суспільства загалом, його освіченість, фінансові можливості, рівень конкурентоспроможності на світовому ринку праці та в економічній сфері. Тому сфера вищої освіти була невід'ємною ланкою соціальної політики держави. Вона мала допомогти російському суспільству відповісти на виклики, що стояли перед ним у соціальній та економічній сферах, у забезпеченні національної безпеки та укріпленні інститутів держави.

3 листопада 1999 року відбулась нарада в голови уряду Російської Федерації В. В. Путіна, у якій брали участь заступник голови уряду, група відповідальних за економіку й освіту міністрів, а також двадцять ректорів ВНЗ. На нараді обговорювались питання кризових явищ у системі вищої освіти Росії та шляхи вирішення найнагальніших проблем. Результатом наради стало те, що члени уряду отримали конкретні завдання для надання допомоги ВНЗ та освітній сфері. Але значна кількість проблем все ж залишилася невирішеною, система вищої освіти Росії в цей період так і не набрала статусу пріоритетної, не набагато покращилось і фінансування з боку держави [4].

У політичному житті російської держави на межі ХХ - ХХІ ст. відбулись кардинальні зміни. 31 грудня 1999 року перший президент Росії Б. М. Єльцин у своєму новорічному зверненні до російського народу заявив про своє рішення достроково піти у відставку. Дострокові вибори президента Росії були призначені на 26 березня 2000 року. Виконуючим обов'язки президента став В. В. Путін. У грудні 1999 року рейтинг довіри до В. В. Путіна складав 49 %, а в січні виріс до 55 %. За день до відставки Б. Єльцина в російських газетах була опублікована стаття В. Путіна "Росія на межі тисячоліть" [18]. У статті було окреслено бачення В. Путіним ситуації в країні і напрямків, за якими повинна розвиватися Росія. В. Путін уважав за необхідне зробити висновок з уроків історичного досвіду, особливо з пережитого Росією в 1990-ті роки. За його оцінками, Росія вичерпала свій ліміт на політичні й соціально-економічні потрясіння, катаклізми, радикальні зміни. Уперше було заявлено, що відповідальні суспільно-політичні сили повинні запропонувати народу стратегію розвитку й розквіту Росії, яка б спиралась на все позитивне, що було створено під час ринкових і демократичних реформ і здійснювалось суто еволюційними, поступовими методами. Затверджувались принципи політичної стабільності й стабілізація умов життя російського народу, усіх його прошарків і груп.

25 лютого 2000 року Володимир Путін доповнив опубліковані в своїй статті ідеї у "Відкритому листі до виборців". Як кандидат у президенти він виклав свою програму, у якій зазначалось, що основними проблемами Росії є послаблення держави й страх приймати рішення. Також В. Путіним були сформульовані пріоритетні завдання держави. Першим завданням було перемогти власну бідність. Друге завдання - захистити ринок від незаконного вторгнення як чиновників, так і кримінальних елементів та забезпечити захист права власності. Третє - відродження особистої гідності громадян. Четверте пріоритетне завдання полягало в побудові зовнішньої політики, виходячи з національних інтересів країни [29].

На президентських виборах у Росії, що відбулись 26 березня 2000 року, перемогу в другому турі здобув В. В. Путін. У 2000 році уряд Російської Федерації видав документ під назвою "Основні напрямки соціально-економічної політики Уряду Російської Федерації на довготривалу перспективу (проект) - 2000". У цьому документі в розділі про освіту були окреслені основні пріоритети розвитку системи освіти Росії та основні дії щодо реалізації проекту модернізації освітньої системи. Серед них були названі: соціалізація в ринковому середовищі, протидія негативним соціальним процесам, забезпечення соціальної мобільності в суспільстві через підтримку найбільш талановитих й активних молодих людей, підтримка входження нового покоління в глобалізований світ, у відкритий інформаційний простір. Проект передбачав у найкоротший термін (2000-2005 роки) створити в Росії привабливий інвестиційний клімат та забезпечити розвиток економіки. Документ містив ряд позицій, пов'язаних із пріоритетами освіти для модернізації освітнього рівня як кожної окремої людини, так і російського суспільства загалом. Наголошувалось на тому, що російська система освіти повинна перейти з режиму виживання в режим розвитку, а російське суспільство - з режиму бюджетного утримання своєї системи освіти до режиму інвестицій у неї. Були названі основні напрямки модернізації освіти, які передбачали зміну методів навчання, надання переваги тим, які формують практичні навички аналізу інформації, самонавчання, збільшення ролі самостійної роботи студентів. Як наголошувалося в документі, потрібно встановити й закріпити зв'язки професійної освіти з практичними й науковими дослідженнями, ліквідувати відставання від світової науки, у першу чергу, у таких галузях, як економіка, менеджмент, право, а також максимально комп'ютеризувати всі навчальні заклади. Для максимального досягнення поставлених завдань передбачалося збільшити фінансування на розвиток і модернізацію освітньої системи Росії. Як зазначалось у проекті, мала змінитись і структура вищої професійної освіти, у якій максимально повинні бути бути забезпечені інтереси людей, що отримують вищу освіту, підприємств і роботодавців, тобто ринку праці та держави. Проект передбачав уведення з 2003 року Єдиного державного іспиту, на основі якого до російських ВНЗ мали вступати громадяни, які отримали повну середню освіту [14].

Цей проект був свідченням того, що російська влада розуміла, наскільки глибокою й затьмяною була криза в системі освіти і що реформа оновлення, модернізації та вдосконалення навчальних методів в освітній сфері давно назріла й потребує негайного запровадження.

4 жовтня 2000 року уряд Російської Федерації видав постанову "Національна доктрина освіти в Російській Федерації" [15]. Це був основоположний державний документ, затверджений федеральним законом. Він установлював пріоритет освіти в державній політиці, стратегію та основні напрямки її розвитку. Головною ідеєю доктрини було те, що держава бере на себе всі зобов'язання щодо фінансування та всебічної підтримки освітньої сфери. Стратегічними цілями освіти визначались: подолання соціально-економічної та духовної кризи, забезпечення високої якості життя народу й національної безпеки, відновлення статусу Росії у світі як великої держави в освітній, науковій, культурній сферах. Доктрина передбачала ряд основних завдань державної політики у сфері освіти, зокрема забезпечити інтеграцію російської системи освіти до світової освітньої системи з урахуванням вітчизняного досвіду і традицій. У сфері вищої освіти реалізація Доктрини повинна була забезпечити можливість безкоштовно навчатись у ВНЗ за державний кошт кожному другому випускнику школи з повною (середньою) освітою на конкурсній основі, безкоштовно отримувати післядипломну освіту (аспірантура, докторантура) усім бажаючим, хто вступав на конкурсній основі, та можливість отримувати додаткову вищу освіту. Також держава зобов'язувалася створити належні умови для підготовки й закріплення за ВНЗ докторів і кандидатів наук з метою розширення фундаментальних і прикладних наукових досліджень і підвищення наукового рівня навчання студентів та аспірантів. Для реалізації заходів щодо реформування російської системи освіти передбачалось поетапне збільшення обсягів фінансування системи освіти.

6 жовтня 2000 року міністр освіти і науки Росії В. М. Філіппов в інтерв'ю газеті "ВЕК" заявив, що поняття реформування освіти в Росії є дуже загальним. Але є конкретний план дій, що передбачає, наприклад, такі заходи, як уведення в освітній системі як експерименту в 2001-2002 роках єдиного національного екзамену, відпрацювання нових принципів фінансування, створення університетських комплексів та запровадження нової структури в середній освіті, що передбачала перехід на 12-тирічне навчання в школі. Міністр відзначив важливість переходу на двоступеневу систему у вищій школі в Росії (бакалавр - магістр). Зокрема він заявив: "Раніше в нас була планова система, і всі навчалися у вищому навчальному закладі, наприклад, 5 років. Закінчуючи ВНЗ в один і той самий рік, приблизно за однаковою програмою, ми не знали, чи будемо працювати за фахом. Насправді університетська освіта повинна поділятися на три категорії. Перша - це студенти, які підуть працювати до цеху, за верстат. Їм не потрібні нюанси науки, які потрібні аспіранту. Друга категорія - це ті студенти, які підуть у наукову сферу. Їм, навпаки, потрібні більш глибокі знання. Разом із тим, завжди є студенти, які знають, що після 4-го курсу вони не будуть працювати за фахом. Таким студентам потрібно отримати тільки загальну університетську освіту. Система "бакалавр-магістр" дає можливість зробити такий вибір до державного іспиту й отримання диплома. При цьому за три роки навчання студент отримує ступінь бакалавра". Також в інтерв'ю міністр освіти відзначив: "Державні кошти краще витрачати на розвиток профтехучилищ та вищих навчальних закладів, ніж на СІЗО" [16].

29 грудня 2001 року за розпорядженням уряду

Російської Федерації № 1756-р та після обговорення й розгляду на засіданнях Державної Ради та Ради при уряді Російської Федерації була узгоджена й прийнята підготовлена Міністерством освіти Росії Концепція модернізації російської освіти на період до 2010 року. Цей документ вкотре підкреслював важливість та пріоритетність освіти в державній політиці та необхідність здійснення реформування та оновлення освітньої системи в Росії. Держава зобов'язувалась покращити фінансування освітньої сфери, покращити умови праці та значно підвищити заробітну плату працівникам освітньої галузі. У Концепції зазначалось, що головним завданням російської освітньої політики є забезпечення сучасної якості освіти на основі збереження її фундаментальності. Метою модернізації освіти визначалось створення механізмів стійкого розвитку системи освіти. У документі наголошувалось важливість міжнародної співпраці в освітній сфері, інтеграції університетської, академічної та галузевої науки [17].

На початку XXI ст. Російська Федерація була зацікавлена в співпраці з країнами Європейського Союзу, у першу чергу, в економічній та енергетичній сферах. Але російське керівництво займало досить стриману позицію щодо інтеграційних процесів у галузі вищої освіти, не бажаючи докорінно змінювати національну систему вищої освіти, залишаючись осторонь тих процесів, які проходили у сфері освітніх систем ряду європейських країн. Адже в цей час в червні 1999 року в італійському місті Болонья відбулась зустріч представників урядів та представників ряду європейських університетів 29-ти європейських країн, на якій офіційно оформився Болонський процес. Саме на цій зустрічі були сформульовані основні завдання й принципи реорганізації вищої освіти країн-учасниць і, таким чином, був даний старт загальноєвропейському процесу реформ [2, с. 45-46].

Під час реформування та модернізації освітньої системи росіяни намагались створити таку систему освіти, яка б, будучи включеною в діяльність ринкових відносин, могла б виступати на рівних і навіть конкурувати з європейською. Для досягнення цієї мети, на думку державних діячів та представників ВНЗ, потрібно було створити умови та знайти шляхи для визнання російських документів про освіту в європейських державах. У березні 2001 року за ініціативою й під керівництвом заступника міністра освіти В. Д. Шадрікова було створено робочу групу, яка займалась вирішенням двох основних проблем: уведення двоступеневої системи освіти як способу зайняти гідне й вигідне місце на міжнародному ринку освітніх послуг та проблемою взаємного визнання документів про вищу освіту.

У листопаді 2001 року Міністерство освіти Російської Федерації видало наказ № 3561 "Щодо практики взаємного визнання і встановлення еквівалентності документів про освіту в Російській Федерації і зарубіжних державах" [20]. Згідно із цим документом до 2002 року російське Міністерство освіти і науки мало розробити план заходів, спрямованих на розвиток експорту російських освітніх послуг і визнання російських документів про вищу освіту за кордоном. У 2002 році Міністерство освіти ініціювало експеримент з уведення системи залікових одиниць у вищих навчальних закладах. У цьому ж році Міністерством освіти була розроблена й направлена в усі ВНЗ Росії "Методика розрахунку трудо-

місткості основних освітніх програм вищої професійної освіти в залікових одиницях" (Лист Міністерства освіти і науки РФ от 28 листопада 2002 г. №11-52-988ин/13). Ця методика враховувала особливості російської системи освіти й рекомендувала ВНЗ певний порядок розрахунку залікових одиниць, сумісний з ECTS (European Credit Transfer System).

З 2002 року в російських науково-педагогічних колах посилюється цікавість до змісту Болонського процесу. Під час дискусій, присвячених проблемі реформування системи вищої освіти в Росії, було визнано за необхідне надання більшої відкритості в обговоренні цього питання й відповідно зіставлення російської освітньої системи з системами університетської освіти в інших країнах. Основними причинами таких дій була необхідність забезпечення більшої доступності й конкурентоспроможності вищої освіти в Росії та потреба навчитись вирішувати основні проблеми, які чекають на російське суспільство під час його включення в процес глобалізації ринків (у тому числі й ринку освітніх послуг та ринку кваліфікованої праці). Особлива увага зверталась на перспективи приєднання Росії до Болонської декларації 1999 року [19].

2-3 грудня 2002 року в Санкт-Петербурзькому державному університеті згідно з наказом Міністерства освіти Російської Федерації від 14.10.2001 № 3582 відбувся міжнародний семінар "Інтеграція російської вищої школи в загальноєвропейську систему вищої освіти: проблеми і перспективи". У роботі семінару взяли участь експерти Ради Європи, ЮНЕСКО, представники законодавчих та виконавчих органів влади Російської Федерації, ректори й проректори ВНЗ Росії, представники громадських організацій. На семінарі зазначалось, що в Російській Федерації створені передумови для входження системи вищої професійної освіти в Болонський процес. Основні з них: чинне законодавство передбачає можливість реалізації багатоступеневої структури вищої професійної освіти (у ряді вищих навчальних закладів уже функціонує багатоступенева структура основних освітніх програм), розгорнуто експерименти щодо організації навчального процесу у ВНЗ на основі залікових одиниць.

Починаючи з 1999 року, Російська Федерація виконала великий і складний обсяг робіт, спрямованих на входження в Болонський процес. Основні з них: реалізуючи програму модернізації системи вищої освіти, урахувати перспективи вступу Росії до Всесвітньої торговельної організації, забезпечити доступ для громадян і студентів зарубіжних країн до інформації про російську систему освіти, розробити методологію модульної побудови освітніх програм вищої професійної освіти, розробити рекомендації щодо формування державних освітніх стандартів вищої професійної освіти наступного покоління з використанням залікових одиниць, розробити систему випускних документів, сумісних із загальноєвропейським додатком до диплома (Diploma Supplement), розвивати інтеграційні процеси, які сприяють академічній мобільності, прискорити прийняття рішення про приєднання до Болонського процесу [23, с. 311-313].

6-7 грудня 2002 року в Москві відбувся VII з'їзд Російського союзу ректорів, де був присутній президент Російської Федерації Володимир Путін. У своєму виступі він зазначав, що в Росії традиційно існував та існує високий рівень освіти і це є одним із факторів, які дозволяють Російській державі зна-

ходитись серед провідних країн світу. В інтересах Росії - стимулювати природний процес інтеграції різних рівнів й організаційних форм освіти і науки в єдиний ринок знань. В. В. Путін охарактеризував цивілізаційний вибір та головні напрямки зовнішньої політики Росії. Зокрема, він зазначив: "Так, ми по праву вважаємо себе європейцями. І завжди пам'ятаємо, що культура Росії і її традиції в своїй основі сформовані саме європейською цивілізацією. У зв'язку із цим наша політика в першу чергу спрямована на взаємодію з європейськими країнами, на формування спільного європейського економічного простору. Але ми, звичайно, і в Азії. І тут наші національні інтереси вимагають підтримки нормальних, дружніх відносин із країнами Центральної Азії, із Китаєм, Індією і Японією. Не можна забувати, що частина світу, яка зараз найдинамічніше розвивається - це саме країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону. У зв'язку з цим Росії важливо проводити таку політику, яка забезпечить їй стійкі позиції на всіх важливих для неї напрямках". В. В. Путін висловився за необхідність модернізації російської освітньої системи та важливість покращувати рівень знань протягом усього життя: "Тепер неможливо дати дитині освіту раз і на все життя. І навіть мало навчатися все життя. Доводиться навчатись і навчатись. І саме так роблять у провідних ВНЗ. Якщо і в нас буде так, то наші студенти й школярі зможуть не просто адаптуватись до змін, які відбуваються в країні і світі, а й будуть самі формувати ці зміни на благо країни. Я переконаний, що тільки так ми зможемо забезпечити ефективний розвиток освіти як найбільш інтелектуальної галузі економіки" [23].

20 березня 2003 року в Санкт-Петербурзі на базі СПбДУ відбулася нарада Робочої групи щодо вивчення аспектів Болонського процесу, утвореної за наказом Міністерства освіти від 17.01.2003 №101. На думку учасників робочої групи, входження Росії в Болонський процес слід розглядати в контексті національних інтересів Росії, розвитку зовнішньополітичного курсу країни, спрямованого на співпрацю та інтеграцію в Європу. На нараді Робочої групи було створено п'ять підгруп, які займались розробкою рекомендацій щодо входження Росії до Болонського процесу. Перша підгрупа займалась "Проблемами освітніх циклів", що передбачали перехід російської вищої професійної освіти на двоступеневу систему "бакалавр-магістр". Друга - проблемами академічної мобільності, можливості студентам, аспірантам, викладачам навчатися в зарубіжних, зокрема європейських, ВНЗ, здобувати вчені ступені та підвищувати кваліфікацію за кордоном, приймати іноземних студентів, аспірантів та вчених у ВНЗ Росії. Третя підгрупа займалась питаннями "Системи залікових одиниць", що передбачало введення у ВНЗ Росії кредитно-рейтингової системи оцінювання знань, методики розрахунку навчального навантаження викладачів, можливості студентам самостійно обирати навчальні предмети курсу. Четверта підгрупа - проблемами визнання документів про освіту: забезпечення визнання російських дипломів про вищу освіту за кордоном і визнання іноземних дипломів у Росії. Рекомендації п'ятої підгрупи стосувались проблеми якості освіти - вивчення досвіду європейських країн щодо запровадження Болонського процесу.

Відповідно до наказу Міністерства освіти Росії від 04.03 2003 №743 у Москві в Російському університеті дружби народів 23 квітня 2003 року відбу-

лася нарада, яка розглядала проблеми введення системи залікових одиниць у вищій професійній освіті. Нарада постановила рекомендувати ВНЗ Росії, урахувавши трудомісткість навчальних дисциплін, використовувати систему залікових одиниць, забезпечуючи максимальну прозорість навчального процесу [21, с. 314-323].

2 липня 2003 року Міністерство освіти Російської Федерації видало наказ № 2847 "Про проведення експерименту з використання залікових одиниць у навчальному процесі" [22], згідно з яким з метою покращення планування й організації навчального процесу, збільшення самостійної ролі студентів та оптимізації навантаження педагогічних працівників у ВНЗ Росії в 2003-2005 роках мав бути проведений експеримент з упровадження системи залікових одиниць і кредитів у рамках викладання окремих спеціальностей. До списку експериментальних ВНЗ були включені 22 вищі навчальні заклади Росії. Головним ВНЗ з вивчення й упровадження системи залікових одиниць (ECTS), який мав здійснювати системний аналіз та інноваційні заходи, визначався Російський державний університет дружби народів.

Отже, у 2003 році Російська Федерація під час реформування та модернізації освітньої системи остаточно визначилася перейти на європейські стандарти у вищій освіті та приєднатися до Болонського процесу. Мета Болонського процесу - розширення доступу до європейської освіти, подальше підвищення її якості й привабливості, розширення мобільності студентів і викладачів за допомогою прийняття порівняльної системи ступенів вищої освіти, застосування системи навчальних кредитів (ESTS), видачі випускникам вищих навчальних закладів загальноєвропейського додатка до диплома (Diploma Supplement), а також забезпечення працевлаштування випускників за рахунок того, що всі академічні ступені й інші кваліфікації мають бути орієнтовані на європейський ринок праці.

Приєднання Росії до Болонського процесу розглядалось і крізь призму інтеграції та глобалізації. Зокрема, Болонський процес виступав як індикатор трьох основних глобальних тенденцій, які мають вплив на Росію. По-перше, це стосується міжнародної академічної мобільності. Процеси академічної мобільності, обміну й стандартизації є важливою складовою інформаційного століття. По-друге, Болонський процес є частиною так званої економіки знань. У сучасному світі знання є значним фактором виробництва, що забезпечують найвищу віддачу від інвестицій. По-третє, поява Болонського процесу тісно пов'язана зі змінами моделей влади, що склалися в сучасному світі.

Іншими словами, Болонський процес був викликом для російської держави на трьох рівнях - економічному, соціальному й культурному, а також у контексті державної влади. Незалежно від можливих оцінок Болонського процесу з боку влади, університетів, професорів та студентів, він являв собою активне середовище для вищої освіти в Європі і впливав на її вибір та майбутнє. Якщо говорити про мотиви приєднання Росії до Болонського процесу, то, оскільки він у першу чергу стосувався реформи вищої освіти, можна говорити про мотиви держави (прийняття цього рішення на найвищому політичному рівні), мотиви для вищих навчальних закладів, їх керівництва, професорсько-викладацького складу та мотиви для студентів.

Росія є європейською країною, і було б дивним

те, що, коли формується нова система вищої освіти Європи, Росія залишалася б осторонь цих глобальних процесів. Тут без перебільшення можна сказати, що вперше в новітній історії в Росії з'явився історичний шанс увійти в загальноєвропейські інститути через "парадні двері", почати говорити з європейцями "однією мовою", мовою вищої освіти, закласти майбутній фундамент для пан'європейської взаємодії в усіх сферах, де є задіяні отримані в університетах знання, уміння й навички. Тобто держава прагнула зробити крок до нового типу співпраці з Європою в усіх галузях і сферах, починаючи саме зі сфери культури, освіти та науки.

Не менш важливими були мотиви й самих вищих навчальних закладів. Болонський процес повинен був підштовхнути російські ВНЗ до прагматичної модернізації освіти, примусити здійснити порівняльний аналіз своїх наукових планів і програм із передовими однопрофільними європейськими ВНЗ, сприяти реальному використанню в освітньому процесі новітніх досягнень науки, особливо в галузі гуманітарних та соціально-економічних дисциплін. Академічна мобільність професорсько-викладацького складу мала стати найбільш ефективною формою підвищення кваліфікації викладацького корпусу російських ВНЗ. Активна взаємодія з університетами Європи потрібна була для виведення російських ВНЗ із соціально-економічного застою. У російських вишах повинен був значно підвищитися рівень вивчення та володіння іноземними мовами, покращитись матеріальне становище викладачів.

Щодо студентів, то участь у Болонському процесі мала зробити навчання у ВНЗ більш демократичним. Під час навчання на кожному з рівнів (бакалавр - магістр - доктор) студент міг побудувати власну освітню траєкторію (наприклад, за рахунок планування зарубіжних стажувань), після закінчення кожного з двох циклів (бакалавр і магістр) він міг змінити вибрану спеціальність. Студенти мали б змогу навчатися в університетах Європи й отримувати дипломи європейського, а отже, і світового зразка, отримувати за період навчання одразу два дипломи, один із яких буде закордонним [2, с. 68-70].

17-19 вересня 2003 року відбувся візит делегації Міністерства освіти і науки Росії до Берліну для участі в конференції міністрів вищої освіти європейських країн, яка проходила в рамках Болонського процесу. У конференції взяли участь міністри вищої освіти 33 держав, що підписали на той час Болонську декларацію, і міністри семи держав-кандидатів на приєднання до неї, у тому числі Російської Федерації. На нараді міністрів освіти з ініціативи Франції, Італії, Великобританії, Німеччини, було одностайно ухвалено рішення про приєднання Росії до Болонської декларації.

Приєднавшись до Болонського процесу, Росія отримала новий імпульс модернізації вищої професійної освіти та відкрила додаткову перспективу участі російських вищих навчальних закладів у проєктах, фінансованих європейською комісією, а студентам і викладачам ВНЗ - в академічних обмінах з університетами європейських країн. Приєднання Росії до Болонського процесу дало старт співпраці Росії з ЄС у галузі вищої освіти і науки [21, с. 326].

23 грудня 2003 року на VII з'їзді Російського союзу ректорів, обговорювались питання реформування та модернізації російської вищої професійної освіти. З'їзд прийняв "План заходів із модернізації

вищої освіти на 2004-2010 роки" та "План заходів із посилення впливу вищої освіти на розвиток продуктивних сил Російської Федерації на 2004 - 2015 роки". Серед низки важливих заходів передбачалось забезпечити конкурентоспроможність російських ВНЗ, домогтися визнання російських документів про вищу освіту та вчених ступенів за кордоном, забезпечити інтеграцію російської вищої школи в європейську зону вищої освіти [24]. Таким чином, Російська Федерація офіційно включилась у загальноєвропейський освітній простір, приєдналась до Болонського процесу та взяла на себе зобов'язання до 2010 року реалізувати його основні принципи.

Висновки

Період кінця 1990-х і до початку 2000-х років був для Російської держави переломним та визначальним. Від влади та здійснення нею реформ залежало, яким буде подальший розвиток країни, її місце у світових економічних та політичних процесах, чи залишиться Росія лише сировинною базою для забезпечення енергетичних потреб країн Європи, чи включиться в процеси інтеграції та всебічної співпраці з Європою. Цей період пов'язаний у Росії зі значними змінами, у першу чергу, у політичній та економічній сферах, виникненням кризових явищ та пошуку шляхів їх подолання.

Заслугує на увагу той факт, що в Росії відбувся злам старої радянської системи державного апарату та перехід від командно-адміністративної до капіталістичної (ринкової) системи управління. Також поступово почала змінюватись і психологія російського суспільства. В атмосфері лібералізації Російська держава стала на шлях демократизації та поліпшення матеріального становища своїх громадян, але цей час в історії Росії був нелегким і неспокійним, особливо це стосується періоду 1990-х років. Разом із тим, суспільство зіштовхнулось із низкою нових глобальних проблем, які потребували негайного вирішення. Урешті-решт влада Російської Федерації задекларувала свій цивілізаційний вибір - європейська інтеграція та співпраця з країнами ЄС, політика дружби та добросусідства із сусідніми державами, енергетична безпека, активна участь у міжнародних відносинах, вирішення міжнародних конфліктів та суперечностей мирним шляхом, невтручання у внутрішні справи незалежних, суверенних держав, створення іміджу Росії як сучасної потужної, мирної, високотехнологічної держави, яка посідала б чільне місце в ряді світових держав.

Вища освіта в Російській Федерації в період другої половини 1990-х років переживала складні часи. Це був період кризи освітньої сфери та спроби її реформування в умовах ринкової економіки. 1990-ті роки позначились так званним відходом влади від справ у вищій школі, вона фактично була залишена сама на себе, в той час коли негайного вирішення потребували важливі питання, пов'язані не просто з подальшим розвитком вищої освіти в країні, а її порятунком від стагнації й остаточного занепаду. Лише наприкінці 1990-х років в Росії стабілізувалась економічна та фінансова ситуація, почала активно відновлюватись і працювати промисловість, зростав ВВП держави, відповідно з'являлись нові робочі місця та покращувалось економічне становище населення.

У 2000 році в Росії до влади прийшла нова команда амбітних політиків та реформаторів, яку очолював президент Володимир Путін. Було прийнято ряд

заходів, спрямованих на підвищення якості вищої освіти, про що свідчить прийняття нормативно правової бази з оновлення та модернізації російської освітньої системи.

У зовнішній політиці Росія спрямовувала свою діяльність на співпрацю з різними країнами світу, почала брати активну участь в інтеграційних процесах в умовах глобалізації. На початку 2000-х років поліпшуються відносини Росії та ЄС. Росія прагнула вступити до Всесвітньої торговельної організації, розширити економічні зв'язки з країнами Європи. Відбувається значне потепління відносин з європейськими країнами, зокрема між Росією і Німеччиною. Російська влада намагається показати Європі свою ліберальність та демократичність. Саме за таких умов Російська Федерація починала свою співпрацю з ЄС в освітній сфері.

Рішення Російської Федерації приєднатись до Болонського процесу та прийняти основні принципи, умови та вимоги переходу на європейські стандарти у вищій освіті було прийнято на найвищому державному рівні. Росія офіційно приєдналась до Болонського процесу у 2003 році, до цього часу в країні вже було здійснено ряд заходів із реформування та модернізації освітньої сфери та прийнято важливі нормативні документи й ухвалено проекти, що мали забезпечити ефективне функціонування та конкурентоспроможність російської освітньої системи. Належний рівень виконання цих рішень мали забезпечити уряд та Міністерство освіти і науки Російської Федерації, Російський союз ректорів, адміністрація та керівництво вищих навчальних закладів. Однак російське керівництво, безперечно, розуміло важливість міжнародної співпраці в сфері вищої освіти, зокрема з країнами Європи, адже в умовах тих глобалізаційних процесів, які відбувались у світі, зокрема у сфері вищої освіти, науки та впровадження новітніх технологій, Росія ризикувала опинитись за бортом світових наукових досягнень та нових освітніх програм, цим самим позбавивши себе виходу на міжнародний ринок праці та конкурентоспроможності російських освітніх і наукових кадрів. Разом із тим, із приєднанням до Болонського процесу Росія намагалась забезпечити академічну мобільність російських студентів та викладачів (можливість працювати та навчатися за кордоном, а також приймати до ВНЗ Росії іноземних студентів), визнання російських дипломів про вищу освіту за кордоном, здійснювати обмін досвідом та новітніми досягненнями науки з європейськими партнерами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кислицын К. Н. Болонский процесс как проект для Европы и для России / К. Н. Кислицын // Информационный гуманитарный портал "Знание. Понимание. Умение". Высшее образование для XXI века. - 2010. - № 11 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.zpu-journal.ru/e-pu/2010/11/Kislitsyn/>.
2. Болонский процесс и его значения для России. Интеграция высшего образования в Европе. - М. : РЕЦЭП, 2005. - 199 с.
3. Короткевич В. И. История современной России 1991 - 2003 / В. И. Короткевич. - СПб. : Изд-во Санкт-Петерб. гос. ун-та, 2004. - 296 с.
4. Алтайцев А. М. Трансформация высшего (университетского) образования в России в постсоветский период / А. М. Алтайцев [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://charko.narod.ru/tekst/an8/II_5.htm.

5. О ситуации в области высшего образования и мерах по выходу из создавшегося кризиса. - Резолюция V Съезда Российского союза ректоров высших учебных заведений от 27 июня 1998 года [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://www.school.edu.ru/laws.asp?cat_ob_no=5947&obno=3974&oll_ob_no_to=
6. Сазонов Б. А. Болонский процесс: актуальные вопросы модернизации российского высшего образования / Б. А. Сазонов. - М., 2006. - 173 с.
7. Федосов Д. А. Высшая школа в России 90-х годов XX века : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. ист. наук / Д. А. Федосов. - М., 2007 [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/vysshaya-shkola-rossii-90-kh-godov-xx-veka>.
8. Основные направления социально-экономической политики Правительства Российской Федерации на долгосрочную перспективу (проект). - 2000 [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.budgetrf.ru/Publications/Programs/Government/Gref2000/Gref2000000.htm>.
9. Садовничий В. А. Россия. Московский университет. Высшая школа: Статьи. Выступления. Интервью: 1992-1998 гг. / В. А. Садовничий. - М. : Изд-во Москов. ун-та, 1999. - 568 с.
10. Садовничий В. А. Без подъема образования и науки стране не выбраться из кризиса / В. А. Садовничий // Интерфакс АиФ. - 5-21 июня 1998. - № 24 (154).
11. История России с древнейших времен до конца XX века / Арсланов В. А., Керов В. В., Мосейника М. Н., Смирнова Т. М. - М. : Высш. школа, 2001. - 784 с. [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.alleng.ru/d/hist/hist007.htm>.
12. Федеральный Закон "О высшем и послевузовском профессиональном образовании" от 22 августа 1996 г. № 125-ФЗ. [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://femida.info/52/ovirvro002.htm>.
13. Постановление Совета Федерации Федерального Собрания РФ от 20 мая 1998 № 214-СФ "О состоянии и перспективах развития системы высшего профессионального образования" // Российский общеобразовательный портал [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://www.school.edu.ru/laws.asp?cat_ob_no=5947&ob_no=3897&oll_ob_no_to=
14. Основные направления социально-экономической политики Правительства Российской Федерации на долгосрочную перспективу (проект) - 2000 [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.budgetrf.ru/Publications/Programs/Government/Gref2000/Gref2000000.htm>.
15. Национальная Доктрина образования в Российской Федерации. Постановление Российской Федерации от 4 октября 2000 № 751 // Законодательные акты Российской Федерации о высшей школе. - М., 2000. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.dvgu.ru/umu/ZakRF/doktrin1.htm>.
16. Филиппов В. Ф. Лучше тратить деньги государства на образование, чем на СИЗО / В. Ф. Филиппов // ВЕК. - 6 октября 2000. - № 40 (405) [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.hse.ru/presa/vek/20001006.htm>.
17. Концепция модернизации российского образования на период до 2010 года : Распоряжение Правительства Российской Федерации от 29 декабря 2001 № 1756-р. - М., 2001 [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.ug.ru/old/02.31/t45.htm>.
18. Путин В. В. Россия на рубеже тысячелетий / В. В. Путин // Интернет-сайт кабинета министров Российской Федерации. - 30 декабря 1999 [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millenium.html.
19. Лазарев В. Этапы большого пути. Болонский процесс в России / В. Лазарев // Образование в России. - 2010 [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://endlessness.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=315&Itemid=8.
20. Приказ Министерства образования Российской Федерации от 06.11.2001 № 3561 "О практике взаимного признания и установления эквивалентности документов об образовании в Российской Федерации и зарубежных государствах" [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://dic.edu.ru/laws_system/1009/.
21. Згуровський М. З. Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти в Україні / М. З. Згуровський. - К. : НТУУ "КПІ", 2006. - 543 с.
22. Приказ Министерства образования Российской Федерации от 02.07.2003 № 2847 "О проведении эксперимента по использованию зачетных единиц в учебном процессе" // Российское образование. Федеральный портал [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://www.edu.ru/db/mo/Data/d_03/2847.html.
23. Путин В. В. Выступление на VII съезде Российского Союза Ректоров 6 декабря 2002 года / В. В. Путин // Советский физик [Электронный ресурс]. - Режим доступа : [http://www.phys.msu.ru/rus/about/sovphys/ISSUES-2003/1\(31\)-2003/putin/](http://www.phys.msu.ru/rus/about/sovphys/ISSUES-2003/1(31)-2003/putin/).
24. Постановления VII съезда Российского Союза ректоров 23 декабря 2003 года // Официальный сайт Российского Союза ректоров [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://rsr-online.ru/index.php>.
25. Медведев С. Болонский процесс. Россия и глобализация / С. Медведев // Высшее образование в России. - 2006. - № 3 [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.vovr.ru/stat3.html>.
26. Кастуева-Жан Т. В. Россия в Болонском процессе: оценки четырехлетнего опыта и перспективы / Т. В. Кастуева-Жан // Вестник международных организаций. - 2007. - № 7 (15). - С. 2-5.
27. Запесоцкий А. Ставка - будущее России. Азартная игра - Болонский процесс / А. Запесоцкий // Высшее образование в России. - 2005. - № 9. - С. 5-8.
28. Вербицкий А. А. Реформирование образования в России и Болонский процесс / А. А. Вербицкий // Высшее образование сегодня. - 2008. - № 11. - С. 52-53.
29. Открытое письмо Владимира Путина к российским избирателям 25 февраля 2000 года [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.putin2000.ru/04.html>.

O. Ivanov, Y. Khan

BACKGROUNDS FOR RUSSIAN FEDERATION TO JOIN BOLOGNA PROCESS

Based on the documents issued by the Ministry of Education and Science of Russian Federation, Russia's Rector's Conference, speeches and interviews of the Russian Federation President, ministers of education, as well as of higher education experts, the authors analyze current situation of and challenges for Higher Education in Russia at the end of 1990 - beginning of 2000 years. The authors also describe social and economic backgrounds, as well as political reasons for the Russian Federation to join Bologna Process.

Key words: Russian Federation, Bologna Process, higher education, transitional period.

© О. Иванов, Е. Хан
Надійшла до редакції 03.11.2011